

INHOUD

- 7 **DIANE BROECKHOVEN**
Over goed en kwaad, christelijke moraal
en sulligheid
- 21 **WALTER ZINZEN**
‘Bij de zwartjes’
- 35 **VINCENT SCHELIENS ORTIGOSA**
‘Carambolios!’
- 47 **GERT DOOREMAN**
Vandersteen en Lambik, in strijd met zichzelf
- 61 **SARAH VAN BOUCHAUTE**
‘Tante, ontspan u toch!’
- 75 **NAOMI IZABELA**
Tijdloze liefde en oorlog
- 87 **ERIKA Vlieghe**
‘Soms zeg ik bij mezelf: die heeft een heuse
Krimson-medicijnenlijst’
- 103 **NOËL SLANGEN**
Twee reuzen onder één dak
- 121 **GEERT DE WEYER**
De sluimerende slukreclame

- 135 **KOEN MAAS**
De Hollandse helden
- 149 **GERT MEESTERS**
De taal van de tekstballon
- 165 **DIRK DRAULANS**
Van wolven en walvissen
- 179 **WALTER PAULI**
‘Excuseer! Wij zijn geen werkvolk. U ziet toch
dat wij employés zijn’
- 193 **OVER DE AUTEURS**

**DIANE
BROECKHOVEN**

Over goed en kwaad, christelijke moraal en sullenheid

*De tijdgeest in de Suske en
Wiske-albums van de vijftiger
en zestiger jaren*

Vanaf mijn prille kinderjaren, die zich afspeelden in de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw, was ik een gretige lezer. Maar meer dan me lief was bleef ik op mijn leeshonger zitten, vooral vanwege het strenge onderscheid tussen meisjesboeken (veelal in Nederland uitgegeven en met volgzame jongedames in de hoofdrol) en jongensboeken (met volop cowboys, indianen en wilde avonturen in de aanbieding). De ‘boekering’ waar ik al vroeg een goede klant was, werd geleid door bibliothecarissen die de scheiding der geslachten met vaste hand in stand hielden. Er was geen sprake van dat ik als tien-, twaalfjarige boeken van Karl May zou meekrijgen, om het simpele feit dat die uitsluitend voor mannelijke kinderen bestemd waren. Dat stond zo in de statuten en daar viel niet aan te tornen.

Gelukkig waren er ook stripalbums, bestemd voor kinderen én volwassenen van (toen) beiderlei kunne. Strips werden door mijn ouders en in het verlengde daarvan door de Zusters Ursulinen van mijn school en door de meeste pedagogen niet als volwaardige lectuur, laat staan als literatuur beschouwd, maar ze werden oogluikend toegestaan omdat ze nu eenmaal bij de Vlaamse canon hoorden. Suske en Wiske-albums waren misschien wel het populairst, al vormden de vier hoofdpersonen geen echte hoeksteen van de maatschappij. Ze waren zelfs niet allemaal familie van elkaar. Het pseudo-gezin bestond uit voormalige onderwijzeres Tante Sidonie, haar nichtje Wiske met haar onafscheidelijke voddipop die toen nog Schalulleke heette, haar van op eiland Amoras aangespoelde speelkameraadje Suske, en de sullige Lambik die van klusjesman/loodgieter tot huisvriend/detective was gepromoveerd. Het viertal straalde echter een soort vastigheid en christelijke moraal uit die voor de meeste lezers zeer herkenbaar was en die in het verlengde lag van het uit normen en waarden opgetrokken leven dat ze zelf leidden.

Onze helden mochten dan wel boeven achternazitten, slechteriken halfdood meppen en zwaar materiaal gebruiken om de vijand uit te schakelen: ze bleven te allen tijde voorkomend en beleefd. Mannelijke helden lieten ook in het heetst van de strijd altijd de vrouwen voorgaan. Respect voor de natuur en goed zijn voor dieren stond bij iedereen hoog in het vaandel. Zonder uitzondering en in alle variaties kon iedereen zich met een van de vier hoofdpersonen identificeren of desgewenst met een van de regelmatig opduikende bijfiguren: uitvinder Professor Barabas met zijn kruisjessteekbaard, Lambiks broer

Arthur de Vliegende Aap, of de later tot het gezelschap toegetroden ‘kleerkast’ Jerommeke. De moraal van ieder verhaal was onveranderlijk dat het goede overwon op het kwade. Altijd!

Thuis in onze speelgoedkast was een hele plank gereserveerd voor stripverhalen: een kleine stapel albums van Nero, van Piet Fluwijn en Bolleke en van de Familie Snoek. Maar ‘de Suske en Wiskes’ stonden met stip op nummer één, en dat had niet alleen te maken met de kwaliteit en herkenbaarheid van hun avonturen. De jaarlijkse aangroei van de stapel had ook een praktische reden: nonkel Piet, de broer van mijn vader, werkte namelijk bij het ASBK (Algemeen Secretariaat voor Katholieke Boekerijen), in de volksmond de Vlaamse boekcentrale, die in de jaren vijftig de albums publiceerde nadat ze in dagelijkse afleveringen in de krant *De Standaard* verschenen waren. Via hem konden we de albums met korting kopen, en dat deden we dan ook. Als een van de drie kinderen in ons gezin jarig was, kochten de andere twee met tussenkomst van Nonkel Piet samen ‘de nieuwe Suske en Wiske’ voor de jarige en investeerden daarvoor uit hun eigen spaarpot. Voor om en nabij de vijftien frank had je een cadeau waar alle gezinsleden iets aan hadden. De jarige mocht uiteraard het kersverse avontuur als eerste lezen, daarna waren de anderen aan de beurt. Mijn broer, mijn vader en ik waren de grootste fans. Mijn zus toonde weinig belangstelling, mijn moeder heeft bij mijn weten nooit een album gelezen, omdat de flauwe moppen en woordspelingen haar ontgingen. Ze was in het Frans opgevoed en de finesses van de niet altijd even subtiele half Antwerpse conversaties en grappen waren niet aan haar besteed.

In de loop der jaren kregen we een hele verzameling Suskes en Wiskes bij elkaar, van *Op het eiland Amoras* tot *De stalen bloempot*, van *De zwarte madam* tot *Prinses Zagemeel*, en alles daartussen. De vaste gewoonte van de verjaardagsalbums hield vanzelf op in onze puberteit. Die was als dusdanig nog niet uitgevonden: in tegenstelling tot de striphelden die eeuwig kind bleven, groeiden wij lezers vanzelf op tot teenagers en dat ging met veel minder drama gepaard dan nu. De gestaag aangegroeide stapel Suskes en Wiskes vormde een speciaal item in onze gezinsanimatie. Op vrije dagen en tijdens de vakantie werd normaliter geknutseld of gepuzzeld, er werd buiten gespeeld in alle toonaarden (ravotten heette dat), er werden gezelschapsspelletjes gespeeld die meestal in heftige ruzies ontaardden, er waren huishoudelijke pop-pentaferelen voor de zussen en een meccano en Dinky Toys voor de broer. Soms las je échte boeken en op een gegeven moment maakte de televisie haar entree met spaarzame kinderuurtjes die door Nonkel Bob en Tante Terry in goede banen werden geleid. Daarnaast waren er de Suskes en Wiskes, die met zorg en respect behandeld dienden te worden. We mochten ze niet zomaar uit de kast halen: er moest ouderlijke toestemming voor gevraagd worden. Ze mochten ook onder geen beding naar buiten. Als we ziek waren, betekende de vraag naar de Suskes en Wiskes dat er beterschap in de lucht hing en dat je het ziekbed een uurtje kon ontstijgen om aan de eetkamertafel te lezen. Want met een stripalbum kroop je niet zomaar onder een dekentje in een geïmproviseerd bed. Daar zat je keurig rechtop mee aan tafel, wat als bijverschijnsel had dat ze jaren ongehavend en als nieuw meegingen.

De Suske en Wiske-verhalen uit mijn kinderjaren kwamen traag op gang met overzichtelijke huiselijke tafereelen die zich veelal aan de ontbijttafel afspeelden en waar het thema ‘toen was geluk nog heel gewoon’ vanaf spatte. Pas als iedereen gewassen, gekleed en gevoed was, brak de tijd aan voor suspens, dreiging en verre reizen, al dan niet met medewerking van Professor Barabas en zijn teletijdmachine.

Bij het krieken van de dag schonk moeder de vrouw, in dit geval Tante Sidonie, koffie, besmeerde Lambik verse broodjes met *goei* boter, wreven Suske en Wiske in pyjama en kibbelend het laatste restje slaap uit hun ogen. Het waren herkenbare situaties in een tijd waarin gezinnen nog samen aan tafel zaten aan het begin van de dag in plaats van met kartonnen bekers koffie en een papieren zak van Panos in de hand over straat te lopen op weg naar werk en school. Als kind schaterde ik om grapjes die zich voor eeuwig in mijn brein hebben vastgehaakt: de koffie was bijvoorbeeld zo straf dat Lambik de straal uit de kan met een schaar moest doorknippen. Of hij was zodanig in gedachten verzonken dat hij boter op zijn plastron smeerde in plaats van op zijn pistolet. Tante Sidonie kreeg tussen het redderen door regelmatig een zenuwcrisis waarbij ze steil achteroversloeg en door haar huisgenoten weer werd bijgebracht, meestal met haar voeten in een mostaardbad. Als het iets langer duurde voor ze weer bij haar positieven was, kwam dat doordat ze haar schoenen nog aan had.

Doorheen de meeste avonturen, hoe ver van huis en hoe wild ook, liep altijd die ondertoon van Vlaamse braafheid en christelijke moraal. Zowel in *Het zingende nijlpaard*

als in *De Tuf-Tuf-club* maakt Lambik letterlijk toespeelingen op zijn eerste communie. Hij is, zoals de meeste Vlamingen uit die tijd, van katholieken huize. Daar kan geen twijfel over bestaan. In *Het zingende nijlpaard* steelt hij tijdens het slaapwandelen en dus niet geheel bewust een gouden trompet van Prins Tof-fentip, maar krijgt daar later spijt van. In een kader lezen we: ‘zijn hemd plakt aan zijn rug van schaamte en hij verlangt naar de tijd van zijn eerste communiezieltje...’ In hetzelfde verhaal speelt zijn geweten meermaals op en lezen we zijn gedachten: ‘mijn ziel moet eruitzien als een blinkdoos, met zwarte blink natuurlijk...’

In *De Tuf-Tuf-club* vallen bij een onderzoek door twee gemeenteambtenaren tientallen bolhoeden uit Lambiks kleerkast. ‘Dat kleintje hier, héwel... dat is nog eentje van mijn Eerste Kommunie,’ zegt hij vertederd, met het kleinste maatje in zijn hand.

Ook de rol- en taakverdeling in het pseudo-gezin past volledig in de geest van de tijd: de mannen (Lambik, Suske, Professor Barabas...) hebben het voor het zeggen en de vrouwen (Tante Sidonie en Wiske) doen wat hen gevraagd wordt. Of is dat maar schijn, zoals dat vaak ook in het echte leven van die tijd het geval was? Is het niet eerder: de mannen verbeelden zich dat ze het voor het zeggen hebben en de vrouwen houden de schijn hoog, maar doen ondertussen met overtuiging hun eigen zin? De toon voor deze ‘herkenbare’ man-vrouwverhoudingen wordt al gezet in het allereerste album *Op het eiland Amoras*, waarin tante Sidonie en Wiske de hoofdrol spelen en zich allerminst als twee afhankelijke vrouwen gedragen. Integendeel.

Het begint allemaal heel onschuldig als de twee samen een dagje in Doel doorbrengen: Wiske in badpak in de Schelde plonzend, haar tante breiend op de oever in een mantelpak met lange rok en met een dophoedje dat op haar kuif is vastgespeld met twee hoedenspelden. Toevallig ligt iets verderop Professor Barabas in marcellieke en shorts te dutten onder een parasol. Hij hoeft maar een door Wiske gevonden en weggegooide antieke vaas op zijn hoofd te krijgen, en het bizarre avontuur staat in de startblokken. Als ze op het verre eiland Amoras terechtkomen, bevolkt door struise kale mannen die haat prediken, zijn het toch maar de dames die samen alles in goede banen leiden. Wiske kroont zichzelf als een feministe avant-la-lettre tot koningin van Amoras en dwingt de boosaardige inwoners tot een heropvoedingscursus. Tante Sidonie levert haar bijdrage door haar oude beroep van onderwijzeres weer op te pakken en hen op de schoolbanken van het eerste studiejaar strafregels te laten schrijven, met aanvoerder Jef Blaaskop op de eerste bank. Hij betert uiteindelijk zijn leven, laat voortaan zijn wreedheden achterwege maar wordt wel ‘tandentrekker’ (tandarts), wat niet veel goeds belooft. Na dit avontuur komen ze uiteraard weer veilig thuis, met medeneming van Amorassiaan Suske, die in die tijd nog een gebreid pofbroekje draagt. Pas in het daaropvolgende *De sprietatoom* wordt hij samen met Wiske een vast heldenduo. Hij is de slimmerik van de twee, maar eigenlijk is Wiske nog net iets slimmer, door hem te laten geloven dat hij de baas en de bedenker van oplossingen is.

Ondanks hun kleine ruzies is Suske altijd beleefd en hoffelijk tegen Wiske. Ze gaan als broer en zus met elkaar om, maar dat zijn ze niet. Bij buitenschoolse activiteiten

en in vreemde oorden slapen ze bijvoorbeeld altijd in aparte tenten, een scheiding die Vandersteen waarschijnlijk ook door de toen heersende moraal werd ingegeven. Om dezelfde reden beschikt Lambik, die heel vaak in het huis van Tante Sidonie logeert, over een eigen logeerkamer. Als kind heb ik me nooit afgevraagd of er wel eens vonken in de lucht hingen, of Lambik en Sidonie wel eens een onenightstand hadden. Het zou mijn bevattingvermogen als kind te boven gegaan zijn. De Katholieke Kerk drukte niet alleen een stempel op de verhalen, maar ook op de lezers.

Het album *De vliegende aap* is daar een sprekend voorbeeld van. Kritiekloos lazen we wat er stond, en fraai was dat niet altijd. Nadat de strip in dagelijkse afleveringen in *De Nieuwe Standaard* (voorloper van *De Standaard*) was verschenen, werd het complete verhaal in mijn geboortjaar 1946 als album gepubliceerd. Voor zover ik me herinner was het een van de eerste stripalbums die ik echt las toen ik de kunst van het lezen, mij door Mère Antoine van de eerste klas bijgebracht, onder de knie had. Eerder had ik vele malen naar de plaatjes gekeken, maar was ik nog niet bij machte de tekst tot me te nemen. Het was een overzichtelijk en bevattelijk verhaal met veel minder figuren dan in de latere, drukbevolkte avonturen. Er zullen me vast wel wat dubbele bodems ontgaan zijn destijds, maar ik herinner het me als een stichtelijk verhaal waarin ‘de goeden’ en niet per se de sterken wonnen.

We maken kennis met de broer van Lambik die sprekend op hem lijkt, tot en met de bolhoed, maar dan in een aap-achtige versie. Ik probeerde als kind zelfs die

typische houding van Arthur te imiteren: twee handpalmen op de grond en de benen met de voeten vooruit aan de zijkanten van je armen. Het lukte me niet om langer dan een halve minuut zo te blijven zitten voor ik op mijn rug viel, maar qua inlevingsvermogen had het toch een zekere waarde. Qua wokeness (of liever, het gebrek eraan) breekt dit album alle records. Er is geen plaatje of tekstballon waarbij je in deze tijd niet het schaamrood op de wangen zou krijgen. Maar vroeger moest ik er onbedaarlijk om lachen, omdat het grappig was en omdat alle volwassenen, inclusief onze ouders, erom lachten. Ook dat hoorde bij de tijdsgeest en niemand voelde zich daar ongemakkelijk bij, laat staan schuldig over. ‘Voortschrijdend inzicht’ kende men nog niet.

Mensen zochten in die tijd veel sterker naar houvast dan nu, misschien omdat ze in de na-oorlogse jaren behoefte hadden aan veiligheid en aan vastigheid. Het was hoe het was, ze lazen wat ze lazen, en daar wilden ze zo weinig mogelijk aan sleutelen. Hadden wij in ons katholieke gezin en op school bij de nog katholiekere nonnen ook niet geleerd (let op de aanhalingstekens) ‘dat negers goed konden dansen, dat ze altijd een bot door hun neus en een strooien rokje droegen, dat ze herkenbaar waren aan hun kromme taaltje’? Zagen wij met al onze normen en waarden niet overal cartoons verschijnen van missionarissen die door kannibalen tot soep gekookt werden in grote kookpotten boven het open vuur? Dat was om te lachen, werd ons van bovenaf voorgeschreven, en dus lachten wij. Ook met *De vliegende aap* en zijn leefwereld.

‘Ik Boumbala zijn. Gij mij excuseren,’ stelt het stamhoofd zich netjes voor. Want zo praatten stamhoofden in die tijd.

‘Het is toch waar dat nikkers goed kunnen dansen,’ stelt tante Sidonie vast, terwijl ze staat te swingen met een ‘inboorling’.

‘Ik dank u, zwart snuitje,’ merkt Wiske venijnig op tegen het meisje Banana, omdat ze jaloers is op ‘het zwarte scharminkel’ voor wie Suske gevoelens lijkt te hebben.

In het verlengde hiervan moet ik zelfs een beschaamde bekentenis doen: ik speelde als kind graag met poppen en heb dat ook heel lang gedaan. Een van mijn lievelingen was een zwarte meisjespop die ik van Sinterklaas had gekregen en die hetzelfde (kroes)haar had als zijn knecht die toen ook nog onbesproken bij het Vlaamse erfgoed hoorde. Mijn gekleurde pop, zeer vooruitstrevend voor die jaren, die aanvankelijk naar een klasgenootje Mia was genoemd, doopte ik na het lezen van *De vliegende aap* om tot Banana. Dat is zo gebleven tot ze in de loop der jaren bij een verhuizing is verdwenen.

De zwarte madam was een van mijn andere lievelingsverhalen en dat had zeker ook te maken met de herkenbaarheid van mijn geboortestad Antwerpen, die ik tijdens zondagse wandelingen met mijn vader ontdekte. In Het Steen, uitvalsbasis voor het verhaal, was ik zelfs ooit binnen geweest, nog voor het tot Scheepvaartmuseum was getransformeerd. Dat er in de kelders van het monument aan de Schelde mysterieuze figuren leefden, sprak tot mijn toen al rijke verbeelding. Bestaande mannelijke folklorefiguren als Lange Wapper, Sus Antigoon en de Dendermondse watergeest Kludde bevolken de spannende geschiedenis, maar de Zwarte Madam is ook hier degene